

OLIIY TA'LIMDA FANLARNI O'QITISH SIFATINI OSHIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING ROLI

Dotsent, Mahkamova Muborak Yusupovna
Toshkent arxitektura-qurilish universiteti, O'zbekiston
E-mail: muborakmahkamova56@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ta'lim jarayonida mustaqil ishlashning mohiyati, shakllari, turlari, o'rni va vazifalari ko'rsatilgan hamda ularning ta'lim ishtirokchilarida namoyon bo'layotgan kompetentliklarga ta'siri haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, bilim, ko'nikma, mahorat, fikrlash, ma'lumot, kreativ fikrlash, tahliliy fikrlash, tanqidiy fikrlash.

Аннотация: В статье показаны сущность, формы, виды, роль и задачи самостоятельной работы в образовательном процессе и даны комментарии об их влиянии на компетенции участников образования.

Ключевые слова: самостоятельное образование, знания, умения, навыки, мышление, информация, творческое мышление, аналитическое мышление, критическое мышление.

Abstract: The article shows the nature, forms, types, role and tasks of independent work in the educational process and comments on their influence on the competences of the participants of education.

Key words: independent education, knowledge, skills, skills, thinking, information, creative thinking, analytical thinking, critical thinking.

Hozirgi davrda ta'lim tizimi oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarish, talabalarning mustaqil ravishda o'quv materiallarini o'zlashtirishi, ularning kasbiy o'sishini rag'batlantirish, ularda ijodiy faollikni tarbiyalashda pedagoglarning mas'uliyatini oshirish zarur. Talaba va pedagog mustaqil ta'lim ularning manfaati uchun olib borilishini tushunishi kerak. Talaba bajarayotgan mustakil ish pedagogi uchun emas, balki o'zi uchun, uning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlashining asosiy omili ekanligini tushunishi kerak. Talaba olayotgan bilim natijasiga o'zi mas'ulligini anglashi zarur. Pedagog esa mustaqil ta'lim fakatgina talaba uchun emas, balki o'zi uchun ham kerak ekanligi, o'zini ishini osonlashtirish, mustaqil fikr yurita oladigan talabalar bilan mulokotda bo'lib, o'z bilimini boyitish va kelajda xizmat pog'onalarida o'sishini ta'minlashini anglashi lozim.

O'quv jarayoni sifatini oshirishda mustaqil ta'limning roli so'zsiz katta. Pedagogdan tayyor ma'lumot olgandan ko'ra mustaqil faoliyat jarayonida olgan bilimni o'zlashtirish nisbatan ancha yaxshi natija beradi.

Talaba va pedagog mustaqil ta'lim ularning manfaati uchun olib borilishini tushunishi kerak. Talaba bajarayotgan mustaqil ish pedagogi uchun emas, balki o'zi uchun, uning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlashining asosiy omili ekanligini tushunishi kerak. Talaba olayotgan bilim natijasiga o'zi mas'ulligini anglashi zarur.

Pedagog esa mustaqil ta'lim faqatgina talaba uchun emas, balki o'zi uchun ham kerak ekanligi, o'zini ishini osonlashtirish, mustaqil fikr yurita oladigan talabalar bilan muloqotda bo'lib, o'z bilimini boyitish va kelajda xizmat pog'onalarida o'sishini ta'minlashini anglashi lozim.

Mustaqil ta'limni faollashtirmasdan oliy ta'limda talabalarni samarali o'qitishni ko'z oldimizga keltirish qiyin.

Hozirgi davr mutaxassisidan yuqori darajadagi tayyorgarlik, mustaqil ravishda qarorlar qabul qila olish, belgilangan vazifalarni bajarish uchun ko'p ma'lumotlar orasidan kerakligini tanlab olish va bu ma'lumotlarni qayta ishlay olish talab qilinadi.

Shuni esdan chiqarmaslik kerakki, har bir pedagog faqatgina o'zining fanini asosiy deb hisoblamasdan, talabani mustaqil ta'limga ajratilgan vaqti o'quv rejadagi barcha fanlar uchun

ajratilganligini esdan chiqarmasligi kerak, aks holda talabalarga keragidan ortiq berilgan vazifa mustaqil ta'limdan kuzatilgan ijobiy natija o'rniga, aksincha salbiy natijaga olib kelishi mumkin.

Talabalarining mustaqil ta'limidan asosiy maqsadlar quyidagilardan iboratdir:

- yangi bilim olish usullarini egallash, jarayonlarni mustaqil tahlil qila olish;
- auditoriyadagi mashg'ulotlarda olgan bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish, kengaytirish va tartibga solish;
- me'yoriy-huquqiy aktlar, ma'lumotlar va maxsus adabiyotlar bilan ishlashni o'rganish;
- o'quv materiallarini mustaqil o'rganish;
- faolligi, bilim orttirishi, ijodiy tashabbusi, mas'uliyati va tartibligini rivojlantirish;
- olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishni shakllantirish;
- mustaqil fikr yuritish, o'z-o'zini o'stirish, o'zining rejasini amalga oshirishni shakllantirish;
- tadqiqot qila olish qobiliyatini rivojlantirish.

Talabalar mustaqil ta'limining asosiy vazifasi mustaqil ravishda ma'lumotlar topish usuli bilan bilim olishni rivojlantirish, o'quv jarayoniga ijodiy yondashishga faol qiziqishni shakllantirishdan iborat.

Talabalar mustaqil ravishda kurs ishlari, kurs loyihasi, bitiruv malakaviy ishi va magistrlik dissertatsiyalarini tayyorlayotganlarida qo'yilgan muammolarni chuqur tahlil qilib, o'zlarining mustaqil asoslangan fikr va xulosalarini chiqarishlari kerak...!!!

Hozirgi kunda kompyuter bilimlariga ega bo'lish zamon talabiga aylandi, bunga sabab kompyuter savodxonligiga ega bo'lgan kadrlarga bo'lgan talabning kundan-kunga ortib borayotganligidir.

Talabalarining zamonaviy axborot va kommunikatsiya vositalari bilan ishlay olish malakalarini egallashlari, dunyoda bo'layotgan voqea-hodisalardan xabardor bo'lishlarida, o'z bilim darajalarini yanada boyitib borishlarida Internet tarmog'i bilan ishlay olish malakalarini egallashgan bo'lishlari muhim hisoblanadi.

Talabalarining fanlardan mustaqil ta'limini tashkil etish va ularning mustaqil bilim olishlari uchun dastlab, ularning pedagogik-psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Mustaqil ta'limni tashkil etishda kompyuter texnologiyasidan foydalanishni amalga oshirish uchun avval quyidagi ishlarni bajarish zarur:

1. Mavzudagi asosiy tushunchalarning o'zlashtirilish sifatini baholash mezonini ishlab chiqish.
2. Mavzudagi asosiy tushunchalarning talabalar tomonidan mustaqil o'zlashtirishlari uchun maxsus kompyuter dasturlarini ishlab chiqish.
3. Talabalarining fandan mustaqil bilim olishiga zarur, kerakli kompyuter jihozlarini tayyorlash.
4. Oliy o'quv yurtlarining o'quv-tarbiya jarayonida talabalarining o'zlashtirish darajalariga mos ravishda bilimlarni egallashida zamonaviy kompyuter dasturidan foydalanishning samarali yo'llarini izlab topish.

Talabalar mustaqil ish topshiriqlarini tayyorlashda, bajarishda quyidagilarga amal qilishlari lozim:

- ma'ruza mashg'ulotiga oid mustaqil ta'lim topshiriqlarini tanlashda ularning auditoriyada o'rganiladigan mavzular bilan uzviyligini ta'minlash;
- uyda mustaqil ravishda o'rganiladigan mavzularning va o'rganilishi lozim bo'lgan asosiy savollarning aniq bayon etilishiga erishish;
- amaliy mashg'ulotlar topshiriqlarini o'rganilayotgan nazariy o'quv materiallari bilan mutanosib bo'lishini hisobga olish;
- amaliy ishlarni, mustaqil ishlarni bajarishga oid mavjud metodik ishlanmalar yaratilganligini hisobga olish;
- mustaqil ravishda yechilishi lozim bo'lgan misol va masalalarning aniq ro'yxatini tuzish;
- mustaqil ish topshiriqlarining axborot ta'minoti, jumladan adabiyotlar ro'yxati, betlari ko'rsatilgan holda, elektron o'quv qo'llanmalar va Internet manzili ko'rsatilishiga erishish va h.k.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, talabaning bilish faoliyati, ya'ni qobiliyati uning aqliy rivojlanish darajasi bilan o'lchanadi. Bilish qobiliyatini aniqlaydigan mezonga o'zlashtirish tezligi, tafakkurlash jarayoni egiluvchanligi va tafakkurning aniq komponentlari kiradi. Bilish tushunchasi umumiy holda

aqliy qobiliyatlar tushunchasiga mohiyati jihatidan yaqindir. Umumiy aqliy qobiliyat talabning o'quv faoliyatida talab etiladigan barcha qobiliyatlar majmuasini o'zida mujassamlashtiradi. Bunga talabning o'quv materialini xotirasida saqlab qolish, ijodiy fikrlash, mantiqiy amallar bajarish qobiliyati kabilar kiradi. Bu qobiliyatlar psixologiyada turli sinflarga ajratiladi va har xil talqin qilinadi.

O'quv ishlarining har qanday shakli o'quv-malaka talab qiladi, masalan, o'qituvchi ma'ruzasini eshitish, amaliy topshiriqlarni bajarish, test topshiriqlari bilan ishlash, mustaqil ishlash malakasi kabilar.

O'quv jarayoni davomida ma'ruza mashg'ulotlarini o'tishda ko'pgina pedagoglarimiz "Qanday metoddan foydalanish mumkin?" degan muammoga duch kelishadi. Ko'p hollarda bu muammo ma'ruza metodidan foydalangan holda yechiladi. Dars jarayonida ta'lim metodlarini tanlash mavzuning mazmuniga bog'liq bo'ladi va o'ziga xos mazmunini bayon qilish taxnologiyasi tanlanadi, bunda talabalarining psixologik tayyorgarliklari, bilimlarni o'zlashtirish va fikrlash darajalari, har xil ta'lim bosqichi uchun mos metodlari hisobga olinadi. Talabalar o'quv jarayonida mustaqil faoliyat olib borish uchun pedagogdan quyidagi tayyorgarlik ishlari olib borish talab qilinadi: fan bo'yicha o'quv-uslubiy majmua tayyorlash va o'qitish muhitini loyihalash; o'quv dasturini yaxshilash, ya'ni mustaqil ish mavzularini kiritish, mustaqil ishni mustaqil ta'limga namunaviy topshiriqlarni kiritish bilan muntazam ravishda nazorat kilib borish; talabalarining har tomonlama bilimdonligi, malakaviy bilimni rivojlantirish; talaba mustaqil ishni bajarayotganda qancha soat va ball berilishini hisoblash; o'qitishning usul va vositalarini ko'rsatgan holda texnologik xarita ishlab chiqish.

Pedagog maslahatchi, ekspert, t'yutor va moderator vazifasini bajaradi, ya'ni talabani qo'llab-quvvatlaydi. Pedagog talabaga ma'lumot, texnologik va psixologik nuqtai nazardan maslahat beradi. Shunday talabalar borki, ular mustaqil ravishda faoliyat olib bora olmaydilar, bu holatda pedagog moderator vazifasini amalga oshiradi. Moderatorlik talabning ichki imkoniyatlarini ochishga karatilgan bo'lib, ichki qobiliyatlari va yashiringan imkoniyatlarini ochishga karatilgan. Moderatorning asosiy vazifasi talabning faoliyatini faollashtirish, ulardagi muammolarni aniqlashdir. Talabalarining mustaqil ishini tashkil etishda mustaqil o'rganishga olib chiqilayotgan o'quv materiallari hajmi va mazmunining tuzilishiga katta e'tibor berish bilan bir qatorda uslubiy ta'minlashga katta e'tibor berish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги фармони. халқ сўзи.-2017.-8 февраль.-№28.

2.Иминов А.А., Джаматов М.Х. "Бошқарувда ахборот технологиялари" маърузалар матни. Тошкент-2017.

3.Арипов М., Бегалов Б., Бегимкулов У., Мамаражабов М. "Ахборот технологиялари" Ўқув кўлланма. Т.: "NOSHIR"-2009.

4.Арипов А.Н., Иминов Т.К. «Ўзбекистон ахборот-коммуникация технологиялари соҳаси менежменти масалалари» Монография -Т.: Фан ва технология, 2005.

5.Кадиров А.М., Шакирова К., Инновационный потенциал повышение конкурентоспособности национальной экономике. // Сбор.2018.

6.Махкамова М.А. Развитие и управление инновационной деятельностью предприятий. Т.: ALOQACHI HMM, 2006.